

PAPER DETAILS

TITLE: T?HSILIN KEYFIYY?TININ IDAR? EDILM?SININ SOSIOM?D?NI ASPEKTL?RI

AUTHORS: Müslüm N?Z?ROV

PAGES: 111-124

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/795655>

TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN SOSİOMƏDƏNİ ASPEKTLƏRİ

SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF QUALITY MANAGEMENT OF EDUCATION

EĞİTİMİN KALİTE YÖNETİMİNİN SOSYOLOJİK YÖNLERİ

Müslüm NƏZƏROV *

* Dr., "Ümumi pedaqogika" kafedrasının dosenti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
AZƏRBAYCAN, E-mail: muslimnazarov@mail.ru
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7304-3103>

Geliş Tarihi: 10 Temmuz 2019; Kabul Tarihi: 29 Temmuz 2019
Received: 10 July 2019; Accepted: 29 July 2019

XÜLASƏ

Məqalədə təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsinin sosiomədəni əhəmiyyətindən, keyfiyyətli təhsilin əsas anlayışları və konsepsiyalarından, təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsinin əsas xüsusiyyətlərindən, təhsilə pedaqoji nəzarət məsələləri, təhsilin keyfiyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsinə dair problemlər, təhsildə nəzarətin əsas üsulları və formaları, təhsilin keyfiyyətinin bütün sosiomədəni aspektlərinin mərhələli və çox səviyyəli təhlilini əhatə edən sosialmədəni yanaşmadan bəhs edilir.

Açar sözlər: təhsil, keyfiyyət, nəzarət, monitorinq, qiymətləndirmə, təhsil standartları, keyfiyyət göstəriciləri, sosiomədəni mühit.

ABSTRACT

The article focuses on the sociocultural importance of quality management of education, key concepts and concepts of quality education, key aspects of quality management, education pedagogical issues, education quality monitoring and evaluation, basic methods and forms of education, and all aspects of education quality, level social analysis.

Key words: education, quality, control, monitoring, assessment, education standards, quality indicators, socio-cultural environments.

ÖZET

Makale, kalite yönetiminin sosyo-kültürel önemini, kaliteli eğitimin temel kavramlarını ve kavramlarını, kalite yönetiminin temel yönlerini, pedagojik kontrol konularını, eğitim izleme ve değerlendirme konularını ele almaktadır. Temel eğitim teknikleri ve formları, eğitim kalitesinin tüm yönlerinin adım adım ve çok düzeyli analizini içeren sosyolojik bir yaklaşımla tanımlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: *eğitim, kalite, kontrol, izleme, değerlendirme, eğitim standartları, kalite göstergeleri, sosyo-sosyal çevre.*

1. GİRİŞ

Ölkəmizdə demokratik cəmiyyət quruculuğu prosesində şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı, insan problemi, onun vəziyyəti və gələcəyi, şəxsiyyət kimi onun inkişafı və fərdi taleyi, ətraf mühitə onun fəal və getdikcə güclənən təsiri bu gün bəşəriyyətin həyatı əsasları ilə bağlı ictimai problemlərlə yanaşı gələcək müəllimin pedaqoji mədəniyyətinin inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanunu yaradıcı şəxsiyyət və vətəndaşın formalaşdırılması problemlərini müəyyən edir. Qanunda deyilir ki, təhsilin əsas məqsədi Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqının milli ənənələrə və demokratiya prinsiplərinə, insana hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil, yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirməkdən ibarətdir (Təhsil haqqında" qanun, 2012: 4). Bu əsas məqsədin həyata keçirilməsindən gözlənilən nəticə fəal Azərbaycan vətəndaşlarının yetişdirilməsidir.

Son zamanlarda bütün sahələrdə olduğu kimi təhsilin sosial-mədəni əhəmiyyətini artmış və keyfiyyətli idarəetməsində yeni yanaşmaların axtarılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu, müasir cəmiyyətdəki həyatın bütün sahələrində, eləcə də təhsil sahəsində baş verən sürətli dəyişikliklərlə birbaşa bağlıdır. Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması yeni təhsil fəlsəfəsinin əsas ideyası olmuşdur. Cəmiyyətin inkişafı və mövcudluğunun şərtləri və təhsil sisteminin bu dəyişikliklərə tez adaptasiya edilməməsi arasında artan uyğunsuzluğu ilə keyfiyyətin yaxşılaşdırılması, ona nail olmaq üçün vasitələrin effektivliyi və idarə edilməsi zərurəti xüsusilə güclənməyə başlamışdır. Bunun nəticəsi olaraq öyrənmə problemi yeni bir şəkildə həyata keçirilmiş və həyat boyu öyrənmə probleminə çevirilmişdir.

2. TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN SOSİALMƏDƏNİ ƏHƏMİYYƏTİ

Təhsilin müasirləşdirilməsi onun islahatını və yeni məna və dəyərlərin formalaşmasına, təhsilin məzmununa və tədris metodlarına yanaşmalarına, təhsil fəaliyyətinin nəticələrinin monitorinqinə və qiymətləndirilməsinə doğru irəliləyişini müəyyənləşdirən obyektiv bir prosesdir. Ölkənin inkişafı üçün müasirləşdirmə proqramı təhsil sisteminin inkişaf prinsipinə əsaslanır və buna görə də təhsil əsasən müasir, qabaqcıl, obyektiv sosial inkişaf meyillərini dəstəkləyən, hər şeyə qadir olmalıdır. XXI əsrin dövlət təhsil siyasətinin qurulması. bu halda "əlçatanlıq - keyfiyyət - səmərəlilik" şüarına əsaslanırlar. Təhsilin bütün mərhələlərini özündə sintez edən kompleks təhsilin keyfiyyətinin sosial göstəricisinin əsası olan inteqrasiya olunmuş sistemdir.

Sosiomədəni yanaşmada cəmiyyət, mədəniyyət fenomeni olan təhsil və şəxsiyyət bir-biri ilə qarşılıqlı təsirlərdə olan sosiomədəni sistemlər kimi çıxış edir. Mədəniyyət təhsilin təkcə xarici mühitini deyil, həm də "daxili aləmi"ni, strukturunu təyin edir. Təsədüfi deyil ki, tədqiqatçılar son zamanlar "mədəni-təhsil məkanı" anlayışını işlədir, bununla da təhsili mənəvi-mədəni proses kimi nəzərdən keçirirlər. Bu mənada təhsil ilə mədəniyyətin nisbətinin, bir-biri

ilə qarşılıqlı əlaqələrinin və qarşılıqlı təsirlərini üzə çıxarılması, başqa sözlə, “təhsil” anlayışını və onda mədəniyyətin yerini və əksinə, “mədəniyyət” anlayışının və onda təhsilin yerini dəqiqləşdirilməsi aktual məsələlərdən biridir. (Nəzərov, 2018: 99)

Təhsilin keyfiyyəti təhsili məzmunun bütövlüyü, təlim texnologiyalarının, monitoring üsullarının və subyektin həyatının öz müqəddəratını təyin etməsinin fərdi inkişafı və yeni sosial-iqtisadi şəraitdə cəmiyyətin tələbləri baxımından qiymətləndirilməsidir. Bu baxımdan təhsilin keyfiyyəti konsepsiya kimi qəbul edilir, təhsil sisteminə qoyulan məqsədlərə nail olmasını təmin etmək, müəyyən bir insanın təhsilə olan tələbatını, cəmiyyətin və iqtisadiyyatın ehtiyaclarına uyğunluğunu təmin etmək üçün bacarığı əks etdirir. Təhsil keyfiyyətinin təmin edilməsinin müstəsna əhəmiyyəti bu gün aşağıdakı obyektiv səbəblərlə müəyyən edilir:

Birincisi, elmi və texnoloji tərəqqi sürətlənir və təhsil səviyyəsinə və miqyasına cəmiyyətin inkişafından asılılığı artır. Belə şəraitdə ali təhsil geniş yayılır və ali təhsil müəssisələrinə daxil olanların yaradıcı qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə şərait yaratmaq tələb olunur və peşə təhsili ümumi əhaliyə çatdırılır.

İkincisi, cəmiyyətin iqtisadiyyatın sənaye mərhələsindən informasiya iqtisadiyyatına və informasiya sivilizasiyasının formalaşması mərhələsinə tədricən keçməsi labüddür. Bu proses, əsasən universitetlərin və onların məzunlarının iqtisadi və sosial rolunun artması ilə əlaqələndirilir.

Üçüncüsü, dünya informasiya sivilizasiyasının inkişafı ilə birlikdə, qloballaşma prosesi sürətlə inkişaf edir, bunun bir hissəsi Boloniya prosesinə uyğun olaraq elmi məlumatların yığılmasıdır, müxtəlif ölkələrin təhsil sistemlərinin iş keyfiyyəti səviyyəsinin uyğunlaşdırılmasını, gənclərin müəyyən universal meyarlara və standartlara uyğunluğunu, xüsusilə də məzunların və tələbələrin beynəlxalq hərəkətliliyini, onların məşğulluğunu və təhsil sertifikatlarının tanınmasını tələb edən bir beynəlxalq təhsilin verilməsi ilə əlaqədardır.

113

Dördüncüsü, Azərbaycanın təhsil sahəsində sürətlə inkişafının nəzərə alınması maddi və texniki bazasını dünyanın texnoloji, iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri arasında özünə yer tutması məsələsi kəskin şəkildə öz əksini göstərir.

Bu və bir çox digər səbəblərdən təhsilin keyfiyyəti ölkəmizin iqtisadi və sosial-siyasi inkişafı sistemində ən vacib yerlərdən birinə gəlir və biz onun yeni keyfiyyət səviyyəsinə keçidinə şahid oluruq. Ümumiyyətlə, cəmiyyətin təhsil prioritetləri və tələbləri, fərqli məzmunu, öyrənməyə müxtəlif yanaşmalar, fərqli münasibətlər, davranış və fərqli bir pedaqoji fikri əks etdirən tələblər və mütəxəssislərin hazırlığı paradigmatında dəyişiklik özünü biruzə verir. Müasir şəraitdə məktəb müəllimləri ətraf mühitlə necə davranmayı bilən bir fərdi təlimlə qarşılaşırlar. Mədəniyyət və təhsil səviyyəsi müasir həyat şəraitinə humanist və informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verən şəxsiyyətin formalaşması XXI əsrdə təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin əsasını təşkil edir.

Təhsilin keyfiyyəti "insan və cəmiyyətin həyat keyfiyyətini" müəyyən edir, çünki bu, gənc nəslin şəxsi, ideoloji, vətəndaş kimi inkişafı və ətrafdakı dünyaya duyğu dəyərinin istiqamətləndirilməsi ilə də müəyyən edilir. Beləliklə, təhsil keyfiyyətinin problemi ilk növbədə təhsilin insan və sosial dəyər baxımından nəzərdən keçirilməlidir. Çünki bir şəxs tərəfindən əldə edilən tam hüquqlu təhsil yalnız təbiət, insan, cəmiyyət haqqında müəyyən biliklərə sahib olmur, həm də özünü tanıyır və sonradan özünü bir vətəndaş kimi göstərməyə imkan verir.

Elmi humanist təhsil sistemi üç əsas məqsədə nail ola biləcək: mədəni şəxsin (mədəni subyektin), azad vətəndaşın (tarixi mövzu, vətəndaş cəmiyyəti), yaradıcı şəxsin (fəaliyyət predmeti, özünü inkişaf).

Bu məqsədin həyata keçirilməsi aşağıdakı vəzifələri həll etməyə yönəlib:

- İnsan fəaliyyətinin əsas formalarında özünün qabiliyyəti və ehtiyacı olan bir şəxsə təhsil;
- Dünya ilə birlikdə, onunla dialoqda özünü tanımaq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi;
- İnsanlığın özünü inkişafının mədəni təcrübəsinin bərpasına, mənimsəməsinə əsaslanan öz müqəddəratını təyin etmək, özünü göstərmə qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi;
- Humanist dəyərlər və ideallar, azad şəxsin hüquqları əsasında dünya ilə ünsiyyət qurma ehtiyacını və bacarığını formalaşdırmaq.

Bu gün təhsil sisteminin islahat prosesi fəal inkişaf edir, təhsil məqsədlərini həyata keçirmək üçün effektiv mexanizmlərin geniş istifadə və təhsil nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün elmi metodların tətbiqi ilə müşayiət olunur.

Təhsilin keyfiyyətini təmin etmək üçün növbəti mühüm vəzifə müxtəlif təhsil texnologiyaları müəllimlərinin inkişafı və dəyişməsi ilə bağlıdır. Təhsilin keyfiyyəti müəllimin necə və hansı texnologiyalardan asılı olmasına, tələbələrin xüsusiyyətlərinə görə metodik vasitələrini necə dəyişə biləcəyi ilə bağlıdır.

Bəşəriyyət, həqiqətən, insanın özü, onun təhsil və peşəkar bacarıqları, əxlaqi xüsusiyyətləri inkişafın əsas mənbəyinə çevrildiyi zaman tarixi bir yeni məkana çevrilmişdir. Bəşəriyyətin həyatı fəaliyyəti çox mürəkkəb obyektlərə yönəldilmiş və yüksək texnologiya ilə xarakterizə edilmişdir.

3. KEYFİYYƏTLİ TƏHSİLİN ƏSAS ANLAYIŞLARI VƏ KONSEPSİYALARI

Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanunun 9-cu maddəsində Təhsilin keyfiyyət səviyyələri aşağıdakı kimi öz əksini tapır:

- Təhsilin keyfiyyət səviyyəsi ölkədə qəbul olunan dövlət təhsil və *peşə* standartları əsasında beynəlxalq və ümumavropa təhsil sisteminin prinsiplərinə uyğunlaşdırılaraq təhsil pillələri üzrə müvafiq keyfiyyət göstəriciləri sistemində (təhsil proqramları, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları, təhsilverənlərin peşəkarlığı və elmi-pedaqoji səviyyəsi, mütərəqqi tədris texnologiyaları və s.) uyğun olaraq müəyyən edilir.
- Təhsil müəssisəsində kadr hazırlığının keyfiyyət səviyyəsi məzunların milli və beynəlxalq əmək bazarında rəqabət qabiliyyəti, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında rolu ilə müəyyən edilir.
- Təhsilin keyfiyyət səviyyəsi hər bir tarixi mərhələdə ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi və mədəni inkişafı ilə bağlı tələblərdən irəli gəlir və akkreditasiya xidməti tərəfindən müvafiq qaydada qiymətləndirilir (Təhsil haqqında" qanun, 2012: 5)

Bu baxımdan "təhsilin keyfiyyəti" konsepsiyası beynəlxalq vətəndaşlıq qazanmış və təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin artırılması uzunmüddətli perspektivli təhsil müəssisələrinin əsas vəzifələrindən biri olmuşdur. Cəmiyyətin inkişaf səviyyəsində və sosial şəraitdə dəyişikliklə təhsilin keyfiyyətinə yeni tələblər qoyulur, xüsusilə də bir şəxsin yaradıcı və proqnoz qabiliyyətinə etik tərkib hissəsi ilə bağlıdır. Sosial mühitin daimi dəyişkənliyi nəzərə alınmaqla, "təhsilin keyfiyyəti" konsepsiyası gələcəkdə daim dəyişəcəkdir.

Respublikamızın təhsil sahəsində qanunvericiliyinə əsaslanan "təhsilin keyfiyyəti" konsepsiyası tədrisin və təhsilin planlaşdırılmış məqsədlərinə uyğun olaraq təhsil müəssisəsinin məzunlarını əldə edən bilik və bacarıqların müəyyən dərəcəsi, zehni, fiziki və mənəvi inkişafı kimi təfsir olunur. Təhsilin keyfiyyəti- hədəf və nəticənin nisbəti, əməliyyat fəaliyyətinə təyin

olunmuş məqsədlərə nail olmaq və tələbələrin potensial inkişaf zonasında proqnozlaşdırılan tədbirlər sistemidir.

Təhsilin keyfiyyəti yalnız bir nəticə kimi deyil, həm də təhsil müəssisələrinin və fərdlərin fəaliyyətində dəyişikliklərə və ətrafdakı sosial, iqtisadi, texnoloji və siyasi mühitin dəyişdirilməsinə görə inkişafın kompleks dinamika prosesi kimi nəzərdən keçirilməsinə imkan verir.

Bacarıq və biliklərin integrasiyası, onların köçürülməsi, interpenetrasiyası onunun sintezi, ümumiyyətlə, yüksək səviyyəli tədrisi nəzərdə tutur; özünü təsdiqləmə, özünü ifadə etmə, özünü inkişaf etdirmə, özünü müəyyənləşdirmə ehtiyacını dərk etməyə imkan verir, nəticədə fərdin inkişafı və sosial hazırlığı üçün bir meyardır. Müəyyən bir sahədə səlahiyyətli bir şəxs ona bu sahəni əsaslandırmaqla və bu sahədə effektiv fəaliyyət göstərməyə imkan verən ümumi bilik və müvafiq qabiliyyətlərə malikdir. Bu daha çox bilik və bacarıqları universal şəkildə istifadə etmək qabiliyyətini əks etdirən və mövzuya qeyri-standart vəziyyətlərdə (sinergetik yanaşma) qərar qəbul etmək və fəaliyyət göstərməyə imkan verən bir şəxsiyyətdir.

Beləliklə təhsilin keyfiyyəti yalnız işlərin nəticələri deyil, həm də tələbələrin hərtərəfli şəxsi və sosial inkişafı təmin edən sistem, model, təşkilatdır.

Bu baxımdan təhsilin keyfiyyəti aşağıdakı kompleks göstəriciləri özündə əks etdirir:

- Məqsədlərin və öyrənmə nəticələrinin korreksiyası;
- Təhsil prosesində iştirakçıların gözləntilərinin təmin olunmuş təhsil xidmətindən asılılıq dərəcəsini təmin etmək;
- Şəxsin müəyyən səviyyədə bilik, bacarıq, qabiliyyət, bacarıq və səlahiyyətləri, zehni, fiziki və mənəvi inkişafı;

Müasir didaktika baxımından təhsilin keyfiyyətinin aşağıdakı xüsusiyyətləri nəzərə alınır:

115

1. Elmi və texniki tərəqqi səviyyəsinə uyğun məzmunun konseptual səviyyəsi;
2. Fənlərarası, bilik, bacarıq və fəaliyyətin xarakteri;
3. Tələbələrin maraqlarına, istəklərinə, imkanlarına və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğunlaşma;
4. İnformasiya texnologiyalarının geniş istifadəsi ilə təlimin dəyişkən, alternativ və problemlili təbiəti;
5. Özlərini zənginləşdirmək və çoxmillətli bir mühitdə yaşamağa hazır olmağı təmin etmək üçün çoxmədəniyyətli təhsil üçün müxtəlif mədəni mühitlərin yaradılması;
6. Təhsilin nəticələrinin və şəxsiyyətin inkişaf səviyyəsinin qiymətləndirilməsinin müstəqil xarakteri;
7. Öyrənmə və inkişafda özünüqiymətləndirmə, özünüsertifikatlaşdırma və özünüidarəetmə üçün şəraitin təmin edilməsi.

Keyfiyyətli təhsilin nəticəsi fərdlərin belə qabiliyyətlərini (xüsusiyyətlərini) təşkil edir: özünü təşkil etmə, mənəvi də daxil olmaqla; özünü dəyişmə fəaliyyətləri; özünü göstərmə. Nəhayət, yaxşı bilikli bir insan üçün əmək bazarında rəqabət, uğurlu və tələb olunmalıdır. Sürətlə dəyişən sosial-iqtisadi şəraitə asanlıqla və sərbəst şəkildə uyğunlaşmaq, alınan təhsili səmərəli şəkildə istifadə etmək lazımdır. R. Delorsun sözlərinə görə, hər bir şəxs təhsilin dörd əsas pilləsini idarə etməlidir: bilik əldə etmək, işləmək üçün öyrənmək, şəxsiyyətin inkişafını öyrənmək, yaşamaq üçün öyrənmək (https://en.wikipedia.org/wiki/Delors_Report). Təhsilə integrasiya olunmuş bu yanaşma dünya səviyyəsində bir sıra ölkələrdə müzakirələrə səbəb olaraq, müəllim kadrlarının hazırlanmasına və tədrisin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

3.1. Təhsilin keyfiyyətinin pedaqoji prinsipləri

Son zamanlarda təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinə artan tələblər getdikcə daha çox diqqətəlayiq hala gələrək keyfiyyətli təhsilin aşağıdakı pedaqoji prinsiplərin formalaşdırmasına imkan verir:

- Şagirdlərin təhsil ehtiyaclarına bacarıq əsaslı yanaşma və profilləri nəzərə alaraq, təhsil proqramlarının və təhsil texnologiyalarının şəxsiyyətə və inkişaf xüsusiyyətlərinə yönəlməsi;
- Təhsilin məzmunun və fəaliyyətinin ardıcılığı, bütövlüyü və dəyişkənliyi, problemin bir çox nöqteyi-nəzərləri və həllinin bir çox istiqamətlərini nəzərə alınması;
- Təhsil prosesində təhsil subyektlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin əlaqələrinə keçid;
- Tələbələrin tədris predmeti kimi fəaliyyət və özünü inkişaf etdirmə, öz müqəddəratını təyin etmə sahəsində yaradıcılıq fəaliyyəti;
- Təhsilin məzmununun və tələbələrin fəaliyyətinin təşkilinin modul-blok prinsipi;
- Öyrənmə və inkişafda irəliləyiş prinsipləri, motivasiya, özünüqiymətləndirmə, özünüidarəetmə və özünü korreksiyanı dəstəkləmək;
- Həyatın və fəaliyyətin gələcək məzmununa, humanist dəyərlərə və ideallara yönümlü olmaq; gələcəkdə öyrənmə, öyrənməyə bir yaddaş məktəbi kimi deyil, düşüncə məktəbi kimi yanaşmaq; obyektiv, sosial və mənəvi mədəniyyət dünyasına aktiv olaraq özünə güvənmək yolu ilə dünyadakı bir imicin yaratdığı insanın formalaşdırılması.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” sənədində təhsilin keyfiyyəti başlıca strateji prioritet elan olunmuş, ümumi təhsil müəssisələrinin şagird və məzunlarının keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşdırılması aktual məsələ kimi irəli sürülmüşdür (“Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 25.10.2013).

116

Hal-hazırda dünyada təhsilin inkişafının fərqli bir xüsusiyyəti təhsilin keyfiyyəti və səmərəliliyi problemlərinə inkişaf etmiş ölkələrin hökumətlərinin diqqətinin artmasıdır. Təhsil milli təhlükəsizliyi təmin edən strateji bir sahə halına gəlir və ölkənin rəqabət qabiliyyəti gənc nəslin təhsil səviyyəsinə görə qiymətləndirilir. Bir çox ölkələr təhsilin keyfiyyətinin müqayisəli tədqiqatları üçün metodologiya, texnologiya və vasitələrin inkişafında qüvvələri birləşdirir. Eyni zamanda, tələbələrin maddi hazırlıq səviyyəsinə görə, ölkələr arasında mövcud olan fərqləri izah etmək, xüsusilə də ən yüksək nailiyyətləri müəyyən edən nəticələrə təsir edən amilləri müəyyənləşdirmək istiqaməti də diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda qeyd olunur ki, “Təhsilin keyfiyyəti və əhatəliliyi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 2010-cu il üzrə İnsan İnkişafı Hesabatına əsasən, 2005-ci illə müqayisədə Azərbaycan 34 pillə irəliləyərək 169 ölkə arasında 101-ci yerdən 67-ci yerə yüksəlmiş, “orta insan inkişafı” qrupundan “yüksək insan inkişafı” qrupuna daxil olmuşdur. Azərbaycan iqtisadi inkişaf tempini sürətləndirərək yoxsulluğun azaldılması və orta ömür uzunluğu göstəricisinin artması baxımından böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Bununla yanaşı, aparıcı beynəlxalq təşkilatların statistik təhlilləri Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq rəqabətə davamlılıq göstəricilərinin və Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən ali təhsil müəssisələrinin reyting səviyyəsinin yüksəldilməsinin zəruri olduğunu göstərir” (“Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 25.10.2013)

Azərbaycanda təhsil keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üçün bir sistem yaradılması, sağlam idarəetmə qərarlar qəbul etmək üçün təhsil standartlarına uyğun olaraq təlim nəticələrinə dair obyektiv məlumat əldə etmək zərurəti ilə bağlıdır. Bu qiymətləndirmə sisteminin etibarlılığını müqayisə etmək üçün kriteriyalar tələb edir. Bu prinsiplərdən biri

dünyanın müxtəlif ölkələrində öyrənmə nəticələrini qiymətləndirmək üçün sistemlərin inkişafı tendensiyalarını müəyyən etməyə imkan verən xarici ölkələrin təcrübəsinin inkişaf etmiş idarəetmə sistemləri ilə dünyanın müxtəlif ölkələrində istifadə olunan məktəblərdə tədqiqatların nəticələrini qiymətləndirmək üçün sistemlərdir.

Son illərdə Azərbaycanda təhsil nailiyyətlərinin beynəlxalq tədqiqatlarda iştirak etmişdir. Təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üzrə beynəlxalq tədqiqatlar təhsilin beynəlxalq prioritetləri nəzərə alınmaqla yaradılmış eyni pedaqoji ölçü vasitələrindən istifadə edərək Azərbaycan və beynəlxalq kontekstdə təhsil sisteminin vəziyyətini qiymətləndirməyə imkan verir.

Bunlarla yanaşı tələbələrin fənlərarası biliklərinin müəyyənləşdirilməsinə, xüsusilə də praktik problemləri həll etmək üçün məlumatların istifadəsinə xüsusi diqqət yetirilməli və aşağıdakı kimi xarakterizə edilməlidir.

- Müasir cəmiyyətdə uyğunlaşma bacarığını müəyyən etmək üçün tələbələrin funksional savadlılığını qiymətləndirmək;
- Təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində müasir beynəlxalq prioritetlər baxımından tələbələrin təhsil nailiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- Təhsilin inkişafının istiqamətini müəyyənləşdirmək, təhsil sahəsində əldə olunan nailiyyətləri təhlil etmək, onun güclü və zəif cəhətlərini müəyyən etmək və s.

Müasir təhsilin keyfiyyətinin pedaqoji xüsusiyyətləri, gənclərin bacarıqlarının inkişafı, onun təmin edilməsi və qiymətləndirilməsi prinsipləri tələbələrin təhsil nailiyyətlərinin keyfiyyətinə olan tələblərin müəyyənləşdirilməsi lazım olan yeni təhsil standartlarına olan tələbləri təşkil edir, bu da tədris və təlim texnologiyalarının inkişafı, nəzarət metodları və təhsil keyfiyyətinin qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

4. TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

117

Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması məsələsi artıq çoxölçülü - siyasi, iqtisadi, sosial, pedaqoji, psixoloji, etik, elmi və təşkilati-texnoloji vəzifəyə çevrilmişdir. Müasir təhsili idarəetmə nəzəriyyəsində təhsilin keyfiyyətinin təmin edilməsi üçün aşağıdakı ardıcılığını əks etdirməlidir:

- Müvafiq məqsədlərin seçilməsi əsasında təhsil xidmətlərinin planlaşdırılması;
- Seçilmiş metod və hərəkət vasitələri ilə planların həyata keçirilməsi;
- Yoxlama və ya nəzarət vasitəsi ilə hərəkətlərin effektivliyinin təmin edilməsi;
- Tədbirlərin təhlili və tənzimlənməsi; planlaşdırma və s

Təhsilin keyfiyyətinin idarəetməsinin əsas metodikası, yalnız olduğu kimi, sənayedə və xidmətlərə deyil, təhsilə aiddir. Təhsilin keyfiyyətini idarə etmək üçün yeni texnologiyalara keçmək, bütün təhsil sisteminin açıqlığını təmin etmək, dövlətin, iqtisadiyyatın və cəmiyyətin müxtəlifliyinə, onun daxili bütövlüyünü və yüksək akademik standartlarını qoruyub saxlamaqdan ibarətdir. Tədris prosesinin və təhsil sistemlərinin keyfiyyətinin idarə edilməsi nəticələrin obyektiv qiymətləndirilməsindən mümkün deyil və etibarlı bir monitoring sistemi-nin yaradılmasını tələb edir, çünki idarəetmə sistemi olmadan təlim prosesi effektiv ola bilməz. Nəzarət təkcə tədris prosesinin idarə edilməsi vasitəsi kimi deyil, həm də tələbə və təhsil sistemlərinin inkişafı vasitəsi kimi fəaliyyət göstərir.

M.V.Klarinə görə təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və öyrənilməsində texnoloji yanaşmada aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır :

- Nəticələrə nail olmaq məqsədilə məqsədləri və maksimum zərifliyi müəyyənləşdirmək;

- Tədris materiallarının hazırlanması və tədrisin bütün istiqamətlərini tədris məqsədlərinə uyğun təşkil etmək;
- Cari nəticələrin qiymətləndirilməsi;
- Məqsədlərə nail olmaq üçün təlimlərin düzəldilməsi;
- Nəticələrin yekun qiymətləndirilməsi (Кларин, 1984: 4).

Təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması yalnız monitoring və qiymətləndirmə prosesinin təkmilləşdirilməsi yolu ilə əldə edilə bilməz; bu olmasa da, mümkünsüzdür, lakin təhsil sisteminin bütün komponentlərinin müasir tələblərinə uyğun olaraq dəyişmək vacibdir. Özlüyündə bir nəticə olmadığı üçün nəzarət və qiymətləndirmə prosesində dəyişiklik təhsil sisteminin inkişaf istiqamətini göstərir, tempi və xarakterini müəyyənləşdirir və bir sıra digər mühüm proseslərin inkişafına gətirib çıxarır, təhsilin məzmununda dəyişikliklər, təhsil məzmununun əsas komponentinin standartlaşdırılması, təhsil təcrübəsinə yeni öyrənmə və inkişaf texnologiyalarının yayılması, kütləvi test sisteminin çox səviyyəli strukturunun formalaşması, təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, monitoring və keyfiyyətin idarə edilməsi sistemlərinin yeni növlərinin inkişaf etdirilməsi mühüm vəzifələrdəndir.

Təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirmə sistemi tələbə hazırlığının və inkişafının keyfiyyətinin idarə edilməsinin etibarlı və effektiv bir vasitədir. Sənayedə olduğu kimi, təhsil prosesi üçün effektiv keyfiyyət idarəetmə sisteminin yaradılması ən azı üç vəzifəni həll etməlidir: keyfiyyət standartının formalaşdırılması (standartlaşdırma); əldə edilmiş təlim səviyyəsinin standartla müqayisəsi və bu keyfiyyətin qiymətləndirilməsi; aşkar edilmiş nöqsanların minimuma endirilməsi üçün əldə edilmiş keyfiyyəti müəyyən edən şərait və amillər üzərində nəzarət tədbirlərinin inkişaf etdirilməsi.

Bunlar, təhsil daxil olmaqla hər hansı bir keyfiyyətə nəzarətin və idarəetmənin klassik mərhələləridir.

118

Təhsilin keyfiyyəti probleminin formalaşdırılması və bununla əlaqədar onun təmin edilməsi və qiymətləndirilməsi təhsil müəssisələrinin praktik aspektləri ilə və ilk növbədə ali təhsil ilə bağlıdır və keyfiyyət təminatı sisteminin təmin edilməsi üçün istifadə olunan alətlər və texnologiyaların birləşməsi hesab olunur

4.1. Təhsildə keyfiyyətin təminatının konseptual aspektləri

Təhsildə keyfiyyətin təminatının konseptual aspektləri əsasən öyrənmə şəraitinin yaradılması ilə bağlıdır:

- Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması üzrə təhsil siyasəti;
- Təhsil məzmununun aydın və birmənalı şəkildə müəyyən edilmiş meyarları, qaydaları, keyfiyyət standartları;
- Müəllimlərin və məktəblilərin tədris planlarının və didaktik materialların keyfiyyəti, təhsil müəssisələrinin maddi, sosial, məişət və informasiya infrastrukturunun keyfiyyət səviyyəsi;
- Təhsil prosesinin subyektlərinə, o cümlədən təhsil və tədris proseslərinin təşkili üçün xüsusi texnologiyalara, təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi üsullarına təsir vasitəsi;
- Təhsilin obyektiv keyfiyyətə nəzarət üçün müasir alətlər və texnologiyalardan istifadə etmək;
- Təhsilin informasiyalasdırılması (peşəkar məlumat bazaları, elektron dərsliklər və kitabxanalar, sinifdə telekommunikasiya xidmətinin gündəlik istifadəsi və müstəqil akademik iş);

- Keyfiyyət baxımından təhsil fəaliyyətinin idarəetmə mexanizmləri və aləti və özünü idarə etmə.

Beləliklə, təhsilin keyfiyyəti, əsasən, bütün təhsil sisteminin və onun subyektlərinin idarəetmə sisteminin tərkib hissələrinin keyfiyyətindən asılıdır. Təhsilin keyfiyyəti kimi əhəmiyyətli bir kateqoriya, rəhbərlik, müəllimlər və tələbələr tərəfindən mənimsənilməli olan yeni bir idarəetmə mədəniyyətinin fenomenini öyrənməyə məcbur edir. Keyfiyyətə nail olmaq problemi təhsilin obyektiv funksiyasını və hər bir səviyyədə təhsilə sistemli yanaşmanın başa düşülməsi ilə əlaqələndirilir, təşkilatın məqsədlərinə çatmaq üçün bir fəaliyyət hesab olunur və təhsil sisteminin bütün komponentlərinin fəaliyyətini koordinasiya edir.

Keyfiyyət təhlükəsizliyi konsepsiyasının ən vacib aspektləri kimi təhsil sisteminə sistem yanaşması barədə danışarkən, bunun üçün ümumiləşdirilmiş səviyyədə və hər bir xüsusi təhsil müəssisəsinin səviyyəsində bir sıra tələbləri müəyyən etmək lazımdır. Keyfiyyətin idarəedilməsinin hər bir səviyyəsində keyfiyyətin idarəedilməsi bütün sistem aşağıdakı xüsusiyyətləri özündə əks etdirməlidir: keyfiyyət idarəetmə metodlarını seçərkən işəgötürən, quruluş, alqoritmlər (proses), keyfiyyət (effektivlik), texniki (texnoloji) proseslərin həyata keçirilməsinin məqsədi. Sistemin strukturunu müəyyən etmək üçün bu strukturun tərkib hissələrini müəyyən etmək, bir-birinə nisbətən mövqeyini göstərmək, komponentlərin qarşılıqlı əlaqəsini yaratmaq, onların qarşılıqlı təsiri və ən perspektivli sahələrdə sistemin inkişafını təmin edən qarşılıqlı təsir sxemlərini inkişaf etdirmək.

Son vaxtlarda keyfiyyət idarəetmə sistemlərinin təşkili prosesi yalnız maddi istehsal deyil, mədəniyyət, elm və təhsil sahəsini də nəzərdə tutmuşdur ki, bu da sosial zəkanın fəaliyyət göstərdiyi sahə, keyfiyyət idarəetmə ideologiyasını təhsil prosesinin özünə tətbiq etmək meylini irəli çəkmişdir. İdarəetmə sahəsində mövcud olan ədəbiyyatlarda keyfiyyətin idarəetmənin üç növ xüsusiyyət var: təbii və ya maddi - struktur, funksional və sistem (sosial). Eyni zamanda, sistem - sosial keyfiyyətlər və onların formalaşmasının sosial mənası təhsilə tam tətbiq oluna bilər. İqtisadi sahədə öz üstünlüyünü təsdiqləyən təhsildə müasir keyfiyyət təminatı sistemlərinin tətbiqi əsasən aşağıdakı məsələləri əhatə edir: .

- Son nəticəyə diqqət;
- İstehlakçı maraqlarına diqqət;
- Təşkilatın məqsədlərinin həyata keçirə bilən rəhbərliyin tutarlılığı;
- Təşkilata kadrların cəlb edilməsi və hazırlığı;
- Davamlı təhsil, yenilik və inkişaf;
- Tərəfdaşlığın inkişafı;
- Sosial məsuliyyət.

Keyfiyyətin idarəedilməsi funksiyaları müxtəlif növ keyfiyyət idarəetmə sistemlərinin yaradılması üçün təşkilati işdə özünü göstərir və əsas məsələlər yüksək keyfiyyətli xidmətlərin, texnologiyaların, təhsilin inkişafına və s. nail olmaqdır. Müasir idarəetmə prinsiplərinə uyğun olaraq keyfiyyət idarəetmə nəzəriyyəsi çərçivəsində təhsilin keyfiyyətinin təmin edilməsi təhsil sistemlərinə ünvanlı və daim təsir göstərir. Bu sistemlər aşağıdakı müddələrdə öz əksini tapır:

- Keyfiyyətin planlaşdırılması – iştirakçıların (tələbələr, müəllimlər, valideynlər, cəmiyyət və s.) ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək, xidmətlərin xüsusiyyətlərini inkişaf etdirmək;
- Keyfiyyətli əlaqələrin qurulması - fəaliyyət növləri, tədris prosesinin dəstəklənməsi vasitələri, müəllimlər qrupu və tələbələrin cəlb edilməsi, təhsil prosesinin standart sxemə uyğun təşkil edilməsi, keyfiyyət göstəriciləri;

- Keyfiyyətə nəzarət - keyfiyyət göstəricilərinin ölçülməsini təmin etmək, keyfiyyət göstəricilərinin təhlili prosesini müəyyən bir standartla uyğunlaşdıraraq təkmilləşdirmək;
- Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması - tədris prosesinin davamlı yaxşılaşdırılması üçün infrastrukturun yaradılması, təhsil prosesində qüsurların əsas səbəblərinin müəyyən edilməsi və aradan qaldırılması, müəllim heyətinin davamlı təhsilini təmin etmək;

Tələbələrin tələb olunan səviyyəsinə nail olmaq məqsədi ilə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması problemləri ilə yaxından əlaqələndirilir. Təhsildə keyfiyyətli idarəetmənin müasir təfsirində şagirdlərin hazırlığının keyfiyyətinə nail olmaq və təhsil prosesində nəzarətin rolunu nəzərə almadan dialektik əsasların yenidən qiymətləndirilməsi aparılır

Təhsil müəssisəsinin təhsilin keyfiyyətini davamlı inkişaf etdirmək qabiliyyətini təsdiq etmək, tədris nailiyyətlərinin pedaqoji ölçülərinə əsaslanan müasir monitoring və qiymətləndirmə vasitələrini, prosedurlarını və təhsil məlumatlarının etibarlılığını təmin etmək lazımdır.

İdarəetmə və qiymətləndirmə fəaliyyətinin dəyişməsi tələbələrin hazırlığının keyfiyyətinin keyfiyyətə ifadə edilməsinə əsaslanaraq ixtisas dərəcəsi əsasında həyata keçirilir. Məcburi minimum və əsas məzmun arasında ağlabatan bir sərhəd olduğunda, cəmiyyətin proqram tələblərinin həqiqətən olduğu barədə dəyərli məlumat verən keyfiyyətli bir yanaşmadır.

Tətbiqi elm istiqamətində təhsil sahəsində keyfiyyət idarəetmə 20-ci əsrin əvvəlindən formalaşmağa başlamışdır və bu gün təhsilin keyfiyyətini təmin etmək (bütünlüklə) bütün ölkələrin təhsil islahatlarının mərkəzləşdirilmiş yerlərindən birini təşkil edir, eyni zamanda onların həyata keçirilməsinin məqsədi və qəbul edilmiş tədbirlərin uğurlu olmağın ən mühüm meyarıdır. Keyfiyyətin idarəedicilərinin inkişafı yoxlama, monitoring və qiymətləndirmə keyfiyyətin idarə edilməsi kimi təyin oluna bilər. Müasir şəraitdə təhsil keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinin kompleks və müxtəlif təfəkkürü bilik və bacarıqların testindən və qiymətləndirməsindən, tələbələrin əldə etdiyi nailiyyətləri izləmək üçün məlumatların öyrənilməsinə nəzarət etməklə və nəhayət, diaqnostika, bilik ölçmə kimi təhsil nailiyyətləri yeni pedaqoji anlayışlar vasitəsilə həyata keçirilir:

- Lisenziya, sertifikatlaşdırma və akkreditasiya prosedurlarında qiymətləndirmə metodologiyası;
- Təhsilin keyfiyyətinin standartlaşdırılması;
- Təhsil prosesinin normativ bazası kimi dövlət təhsil standartlarını da daxil etməklə keyfiyyət standartlarını təmin etmək;
- Təhsil sistemlərinin, təhsilin məzmununun, təhsil və təhsil proseslərinin, tələbələrin biliklərinin, kadr potensialının təsnifatı;
- Təhsildə testlərin qurulması nəzəriyyəsinin və təcrübəsinin inkişaf etdirilməsi;
- Yeni qiymətləndirmə modellərinin və qiymətləndirmə texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi;
- Pedaqoji ölçmələrin, monitoringin və digər sahələrin nəticələrinin toplanması və təhlil üsullarının kompüterləşdirilməsi.

Təhsildə keyfiyyət dəyişiklikləri ilə əlaqəli sıçrayış yalnız yeni nəzəriyyələrin, metodların, texnika və təhsilin, təlim və inkişafın, nəzarətin və idarəetmənin inkişafı əsasında yarana bilər. Lakin, özündə yeni fakt və məlumatların miqdarının yığılması obyektin və ya sistemin keyfiyyət dəyişikliyinə səbəb olmadan qeyri-müəyyən müddətə davam edə bilər. Təhsil proqramlarının keyfiyyəti, tədris prosesinin idarə edilməsi və tələbələrin hazırlığı

nəticədə təhsil müəssisələrinin keyfiyyəti ilə özünü göstərir. Sistem yanaşmasının bir hissəsi kimi, təhsilin keyfiyyəti idarəetmə aşağıdakı məsələləri həll etmək baxımından inkişaf etdirilir:

- Ölkədə təhsilin əsas məzmunu üçün proqramların və tələblərin birliyinin təmin edilməsi;
- Tələbələrin biliklərinin pedaqoji ölçmələrə subyektiv qiymətləndirilməsindən standart tədris nailiyyətlərinə keçid;
- Məzunların iqtisadi yükünü gənc nəslin sağlamlığına təsir göstərən amillərdən biri kimi aradan qaldırmaq məqsədi ilə məzunların müstəqil yekun sertifikatlaşdırma təşkili və universitetlərdə təhsil almaq üçün keyfiyyət seçiminin təmin edilməsi;
- Təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi baxımından demokratikləşdirilməsi, cəmiyyətə açıqlığı, pedaqoji qiymətləndirmə nəticələrinin müqayisəsi əsasında daha çox məlumatlı idarəetmə qərarlar qəbul etməklə təkmilləşdirilməsi;
- Təhsilin fərdiləşdirilməsi və şagirdin təhsil planının planlaşdırılmasına şəxsiyyət yönümlü yanaşma;
- Təhsil və nəzarətin informasiya texnologiyalarına keçid edilməsi, özünüidarəetmə və özünü qiymətləndirmə üçün vahid təhsil və nəzarət-qiymətləndirmə məkanının yaradılması.

Təhsilin inkişafı və təhsil prosesinin keyfiyyəti idarəetmə parametrlərinin və nəticələrinin tələblərə, norma, standartlar və gözləntilərə ən uyğun şəkildə uyğunlaşdırılması məqsədilə təhsilin subyektlərinə və onun əsas üsurlərinə hərtərəfli, razılaşdırılmış təsir göstərərək əldə edilir.

4.2. Müasir təhsilin keyfiyyətli idarəetmə sisteminin əsas komponentləri

Müasir təhsilin keyfiyyət idarəetmə sisteminin əsas komponentləri aşağıdakılardır:

- Təhsil sisteminin öyrənmə meyarlarının keyfiyyətinin elmi və statistik etibarlı göstəricilərinə hazırlıq, obyektiv meyarların qiymətləndirilməsi;
- Ümumiləşdirmənin müxtəlif səviyyələri üzrə kəmiyyət təhsil məlumatlarını təhlil edərək, təhsil prosesinin keyfiyyətinin monitorinqi üçün çox səviyyəli sistemlərin yaradılması;
- Məlumatların sistemləşdirilməsi, monitorinq işlərinin formalaşdırılması və alqoritmləşdirilməsi, standartların və normaların tələblərinə uyğun olaraq əldə edilmiş nəticələrin qiymətləndirilməsi;
- Çox səviyyəli və çoxtərəfli pedaqoji təhlili təmin edən formatda tələbələrin təhsil nailiyyətləri və təhsilin keyfiyyəti haqqında informasiya istifadəçilərinin geniş auditoriyasının açıqlığı və mövcudluğu üçün şərait yaradılması;
- Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi və onun icrası üçün lazımi şəraitin təmin edilməsi barədə məlumatlı qərar qəbul etmək üçün təhsil orqanlarına çoxtərəfli və etibarlı məlumat verilməsi.

Bu şərtləri təmin etmək üçün aşağıdakı tədbirlərin ardıcılığı nəzərdə tutulur:

- Təhsil standartlarının formalaşdırılması - standartların tələblərinin müəyyənləşdirilməsi, göstəricilərdə standartların tətbiq edilməsi, standartların əldə olunma dərəcəsini qiymətləndirən göstəricilərin və meyarların müəyyən edilməsi;
- Standart test və ölçü materiallarının, test və qiymətləndirmə prosedurlarının, test nəticələrinin avtomatlaşdırılmış yoxlanılması üçün texnika və texnologiyaları inkişaf etdirmək;

- Ölçmə üsullarının təkmilləşdirilməsi və pedaqoji ölçmələrin nəticələrinin qiymətləndirilməsi;
- İnformasiya texnologiyaları və proqram təminatı vasitələrindən istifadə edən tələbələrin təhsil nailiyyətlərinin keyfiyyətinin kəmiyyət xüsusiyyətlərinin yığılması üçün təhsil statistikasını banklarının yaradılması;
- Nəticələrini şərh etmək, təhsil sisteminin vəziyyətini modelləşdirmək, onun inkişaf istiqamətlərini proqnozlaşdırmaq üsullarını istifadə etmək;
- Təsirini artırmaq məqsədi ilə təhsil müəssisələrinin təhsil fəaliyyətində müsbət dəyişikliklərin alınmasına yönəlmiş idarəetmə qərarlarının və tədbirlərin qəbul edilməsi.

Məqsədli, etibarlı, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış öyrənmə nəticələrinin qiymətləndirilməsi müəllimlərə pedaqoji prosesin gedişi, hər bir tələbənin təhsil nailiyyətləri barədə məlumat verə bilər.

Təhsildə keyfiyyət standartının formalaşdırılması təhsil standartlarının inkişafı ilə başlanır. Dövlət təhsil standartlarının inkişafı təhsilin keyfiyyətinin təmin edilməsi və tələbələrin bilik və bacarıqlarının idarə olunması sisteminin obyektivləşdirilməsinin vacib şərtidir. Tədris prosesinin subyektlərinin və psixoloji-pedaqoji mühitin fəaliyyətinin məqsədəuyğun təşkilinin bütün kompleksini müəyyən edən standartlar - müasir təhsilin keyfiyyətini nəzərə alaraq, təhsil fəaliyyətinin son məhsulunun keyfiyyətinə, təlim və nəzarət vasitələrinə və metodlarına uyğun tələblər əsasında tərtib edilməlidir.

Dövlət təhsil standartlarının tətbiqi, onların konseptual, struktur, əsas və tənzimləyici cəhətlərinin yaradılması təhsilin standartlaşdırılmasını təmin edir və təhsilin keyfiyyətinə şərait yaradır. Buna görə standartlar reallığın öz xüsusiyyətlərini və tendensiyalarını əks etdirməlidir, təhsil sistemlərinin əsas parametrlərini müəyyənləşdirir, təhsil və təhsilin müasir fəlsəfəsini ifadə edir, təhsil xidmətlərinin istehlakçıların standartları, meyarları və gözləntilərinə uyğun olmalıdır. Eyni zamanda, təhsil proqramları və standartları özləri bu mərhələdə iqtisadiyyat, elm, texnologiya və mədəniyyət tərəfindən təqdim olunan tələblərə cavab verməlidir.

Standartların əsas funksiyaları təhsil keyfiyyətinin standartını təmin etmək, ölkədə təhsil sahəsinin birliyini qoruyub saxlamaq, sənədlərin ekvivalentliyinə nail olmaq, tələbələrin təhsil müəssisələrinin hazırlığına və fəaliyyətinə qiymətləndirmələrini obyektivləşdirmək və təhsil və peşə müəssisələrinin təhsil proqramlarının davamlılığını təmin etməkdir.

Təhsilin keyfiyyətini idarə etmək üçün yeni texnologiyalara keçməklə təhsil sisteminin cəmiyyət, dövlət və iqtisadiyyatdan asılılığını, onun daxili bütövlüyünü və yüksək akademik standartları qoruyub saxlamağı təmin etmək lazımdır.

Təhsildə keyfiyyətin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilərin seçilməsinin əsas prinsiplər aşağıdakılardan ibarətdir:

- Xarici istifadəçilərin tələblərinə diqqət;
- Təhsil sisteminin ehtiyaclarını nəzərə almaq;
- Təhsil sisteminin müxtəlif səviyyələrdə idarəetmə ehtiyaclarını nəzərə alaraq göstəricilər sisteminin minimallaşdırılması;
- İstifadə edilən göstəricilərin instrumental və istehsalatlılığı (məlumatların toplanması və təhlili, onların qəbul edilməsi üçün istehlakçının hazır olma ehtimalı nəzərə alınmaqla).

Təhsildə keyfiyyətin qiymətləndirilməsi baxımından fərqli və mürəkkəb bir göstərici olmasına baxmayaraq, nəticədə, təhsil prosesində tələbələrin nailiyyətlərinin

qiymətləndirilməsi vacibdir. Bu təhsilə, kadrlara, metodik tədris sistemlərinə, ailənin sosial-iqtisadi vəziyyətinə və daha çox investisiyaların miqdarı haqqında qalan məlumatlar öyrənmə nəticələrinə və məlumatların mənimsənilməsinə təsir edən şərait və təhsil keyfiyyətinin hərtərəfli qiymətləndirilməsinə imkan verəcəkdir.

Tədris sisteminin keyfiyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün daxili meyarlar və qiymətləndirmələr xarici təhsil müəssisələri ilə tamamlanmalıdır, çünki bəzi təhsil müəssisələrinin işinin nəticələri başqalarının nəticələrinə, xüsusilə davamlılıq şəraitində əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

5. NƏTİCƏ

İdarəetmə sisteminin tədris prosesinə təsirli təsir göstərməsi üçün tədris və şəxsi inkişafda nəzarətin rolunu müəyyən etmək lazımdır. Buna görə ölçmə və qiymətləndirməni anlamaq, pedaqoji ölçmələrin nəticələrini təhlil etmək təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsinin, keyfiyyətinin idarə edilməsinə nəzarət və qiymətləndirmə prosesinin inkişaf etdirilməsinin vacib aspektlərindən biridir.

Tədris sisteminin keyfiyyətinin çox sayda göstəriciləri arasında tələbələrin hazırlığı hələ də əsasdır və müəyyən bir mövzuda təhsil nailiyyətləri pedaqoji ölçmə nəzəriyyəsində onların hazırlığının hərtərəfli göstəricisi kimi tanınır.

Təhsil nailiyyətlərinin strukturu olduqca mürəkkəbdir. Öyrənmə nailiyyətləri, əsasən, subyektlərin bilik, bacarıqları və ümumi təhsil nailiyyətlərinin kəmiyyət qiymətləndirmələri bilavasitə şagirdlərin şəxsi inkişaf səviyyəsinə görə qiymətləndirilə bilər.

Lazımi göstəricilər kompleksi tədqiqat obyektinin vəziyyətini və onun dəyişikliklərin dinamikasını vahid, keyfiyyət və kəmiyyət əsaslandırır. Müasir təhsilin keyfiyyətinin bütün göstəriciləri ilə ən əhəmiyyətli halda əldə edilən biliklərin keyfiyyəti, müəyyən bacarıqların inkişafı və öyrənmə prosesinin hər bir mərhələsində lazımi bacarıqların əldə edilməsi təhsilin idrak-praktik komponentidir. Buna görə şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi - ilk növbədə bilik komponentinə - pedaqoji ölçmə obyektinə kimi təhsil nailiyyətlərinin səviyyəsinə əsaslanır.

Obyektiv pedaqoji qiymətləndirmə təkcə tədris nailiyyətlərinin səviyyəsini və tələbənin inkişaf səviyyəsini əks etdirmir, həm də müəllimin peşəkarlıq səviyyəsini, tədris metodları və texnologiyalarının etibarlılığını, müstəqil nəzarətin ayrılmaz göstəricilərini tədris prosesinin və təhsil sistemlərinin keyfiyyəti ilə bağlı proqnozlaşdırma imkanını təmin edir.

Lakin bu prosesdə şəxsiyyətin inkişafının sosial-pedaqoji şərtləri və ailənin təsiri, fiziki və psixi sağlamlıq səviyyəsi, nəzarət zamanı şagirdin psixoloji vəziyyəti, narahatlıq vəziyyətləri nəzərə alınmalıdır, fərdi və pedaqoji münasibətlər, test zamanı dəyər əldə etmək, öyrənmə və peşə əldə etmək üçün dəyərli motivasiya tutumu, əmək bazarında rəqabətə cəlb edilməsi və s. sınaq materiallarının keyfiyyəti, pedaqoji tədbirlərin dəqiqliyi və etibarlılığı, istifadə olunan texnologiyalar, nəzarət və qiymətləndirmə prosesinin təşkili və şərtləridə vacibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, nailiyyətlər tələbə, əsasən fərdlərin sosial-psixoloji inkişafının xüsusiyyətləri və müxtəlif fəaliyyət sahələrində özlərini həyata keçirmə qabiliyyəti ilə əlaqəli olan tələbələrin dəyər yönümlərinin strukturunda ən əhəmiyyətli sahələrdən biridir.

Nəhayət sonda qeyd etmək olar ki, insan rəngarəng sosiomədəni mühitdə inkişaf edir sosiomədəni mühitlər insanın mədəni əlaqələrə qoşulduğu, xidmətlərinə görə sosial status aldığı konkret məkandır. Şəxsiyyətin sosiomədəni səviyyəsi müxtəlif amillər məcmusu (intellekt, mədəniyyət, mənəvi keyfiyyətlər) təhsil sisteminin məzmunu və yönəlişliyi, aiddə, məktəbdə tərbiyə ilə şərtlənir.

ƏDƏBİYYAT

- Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” qanunu. “Bakı Çap evi” 2012,64 s.
- Azərbaycan Respublikası ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası.
"Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 29 iyul 2006-cı il.
- Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu Kurrikulumu).
"Kurikulum" журналы, 2008, №1. s.131-150.
- “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
“Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 25.10.2013-cü il, №41.
- MAHMUDOV M.C. Boloniya prosesi: problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı,” “Elm və Təhsil” 2010,504 s.
- MƏMMƏDZADƏ, R. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı: “Müəllim”, 2010. – 170 s.
- HƏSƏNOV, A., NƏZƏROV, M. – Pedaqoji məntiq. Bakı,2009.168s.
- NƏZƏROV, M.H., BABAYEVA A.R. Mədəniyyət və təhsilin ümumi əsasları, (Dərs vəsaiti), Bakı-Mütərcim- 2016, 200s.
- NƏZƏROV. M. H., Müasir dövrdə təhsilin sosiomədəni problemləri. Monoqrafiya. – Bakı: Mütərcim, 2018. –296 s.
- КЛАРИН, М. В., Педагогическая технология обучения / М.В. Кларин.- Москва: Издательский центр «Академия»,1984. - 180с.
- 11.КОГАН, Л. Н. Образование как общественная потребность // Проблемы социологического изучения потребности в образовании. М., 1981. 153 с.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Delors_Report